

PRIN

© BnF

Ο ΣΟΥΡΕΑΛΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΟ

Τότε γύριζα στην πόλη. Χανόμουν στους σκοτεινούς δρόμους της. Κοίταζα το φως που έφεγγε στα παράθυρα, όλες αυτές τις οικογενειακές φωλιές, τα αμάξια να περνούν, τους ανθρώπους να σκοντάφτουν. Α, πόση μοναξιά! Τι μελαγχολικός καπνός πάνω απ' τις στέγες! Τι πόνος μέσα σ' αυτά τα σοκάκια όπου όλα λιμνάζουν, μοχθούν και ιδρώνουν, όπου χιλιάδες άνθρωποι άγνωστοι προχωρούν και σκουντιούνται. Υπόνομοι όπου μόνο τα κορμιά συνυπάρχουν, αφήνοντας πίσω τους τις μοναχικές ψυχές, κι όπου δεν συναντάς παρά πόρνες που σου απλώνουν το χέρι καθώς περνάς δίπλα τους. «Έλα, γνώρισε τη διαφθορά και θα πάψεις να υποφέρεις!» Να τι φωνάζουν οι πόλεις στον άνθρωπο, να τι είναι γραμμένο με κάρβουνο στους τοίχους, με λάσπη στα λιθόστρωτα, με χυμένο αίμα πάνω στα πρόσωπα.

Οι άνθρωποι ύψωσαν τις πόλεις. Έφτιαξαν μηχανές και μεγαμηχανές. Κι έπειτα, κατέστρεψαν τις πόλεις. Ξανά και ξανά. Πάλι και πάλι. Κι άρχισαν οι πόλεις να γίνονται παράδεισοι και κολαστήρια, φυλακές και παιγνιότοποι, κρυφά λημέρια του έρωτα και παγίδες. Έγιναν οι πόλεις λαβύρινθοι.

Έγιναν πεδία μαχών. Σε μια κατηφή πόλη, ο μεγαλοφυέστερος οπιομανής όλων των εποχών θα χαθεί για να βρει μια μικρή πόρνη. Σε μιαν άλλη, μια ενσάρκωση του Σατανά θα θελήσει να τοποθετήσει στα εξεγερμένα της οδοφράγματα τα έργα τέχνης που κοιμούνταν στα μουσεία. Στα δρομάκια μιας τρίτης θα ξεσηκωθούν οι κάτοικοι και θα κόψουν τα κεφάλια των βασιλιάδων. Στην ίδια, το 1871, το προλεταριάτο θα πάρει ξανά τα όπλα και τους δρόμους, έξαλλο, γιορταστικό, μεθυσμένο από κρασί και χαρά. Τα κέντρα εξουσίας και η άρνησή τους κατοικούν πια στις πόλεις. Οι πόλεις θα γεννήσουν τα Ποιήματα του Ιζιντόρ Ντυκάς και τη Διεθνή Ένωση Εργαζομένων. Θα γεννήσουν το Νταντά και τον Σουρεαλισμό. Τις Ιστορικές Πρωτοπορίες. Τις Μεγάλες Αρνήσεις. Ο Δεύτερος Παγκόσμιος πόλεμος βομβάρδισε τις πόλεις. Στα ερείπια και τις σιωπές των πόλεων γαλουχείται μια γενιά οργανισμένων και λυπημένων ανθρώπων – ανθρώπων της νύχτας και της παρανομίας. Κι αυτοί, μέσα πάντα στα ερείπια και τον πολεμικό ορυμαγδό, θ' αγαπήσουν την έφοδο του Νταντά, θα θαυμάσουν τις δυνάμεις που απελευθέρωσε ο Σουρεαλισμός, θα μισήσουν ό,τι μισεί την ελευθερία, την περιπέτεια και τη γοητεία.

«1945. Ο κόσμος εξέρχεται από τον πόλεμο, για να εισέλθει στο χώρο της απουσίας του Λόγου», γράφει ένας από αυτούς. Ο παραλογισμός είναι εντονότερος ακόμη κι απ' το αίσχος. Λόγια του Ζαν-Λουί Μπρο (αλλά και του κάθε παρατηρητικού κι ευαίσθητου ανθρώπου): «Η νιτσεική βούληση της δυνάμεως κατέληξε στην κατασκευή σαπουνιού από λίπος Εβραίων, και την αξιοθρήνητη αυτοκτονία ενός παρανοϊκού δικτάτορα κλεισμένου στη φωλιά του. Η επιστήμη, απόδειξη της ανθρώπινης επινοητικότητας, καταλήγει στις 5 Αυγούστου 1945, στη Χιροσίμα, στην πλήρη εξαϋλωση ενός

ανθρώπου του οποίου δεν παραμένει παρά ένα ίχνος με τη μορφή αρνητικού πάνω σ' έναν τοίχο. Στην Ινδοκίνα, ο ναύαρχος κόμης Thierry d'Argenlieu, πρώην επικεφαλής του Τάγματος των Καρμηλιτών, ιδρυτής της σοβαρής και λόγιας επιθεωρήσεως Καρμηλιτικών Σπουδών, συγκεντρώνοντας στο πρόσωπό του και την αριστοκρατία και τον κλήρο και τον χριστιανικό ανθρωπισμό, κανονιοβολεί τη Χαϊφόνγκ στις 23 Νοεμβρίου του 1946, σημαίνοντας την έναρξη της βρόμικης αποικιοκρατικής καταπίεσεως».

Ο Σουρεαλισμός υπήρξε εκείνη η συντονισμένη απόπειρα διεύρυνσης του νου και των δυνατοτήτων του, κατάργησης του γραμμικού χρόνου και ανοίγματος του παρόντος ώστε να δεχτεί γόνιμα εντός του ένα ένδοξο, τρικυμιώδες παρελθόν και να οραματιστεί ένα άνευ όρων και ορίων μέλλον. Ο Σουρεαλισμός θύμισε και πάλι την ύπαρξη του Λωτρεαμόν, του Ζεράρ ντε Νερβάλ, του Πέτρου Μπορέλ, ενώ κατόρθωσε να κάνει ήρωες ανθρώπους σαν τον Ζακ Βασέ και τον Αρτύρ Κραβάν. Πρώτος ο Σουρεαλισμός έπεισε την ανθρωπότητα (έστω για λίγο) πως η ποίηση δεν είναι αποκλειστικά ένα έγγραφο γεγονός, μια δημιουργία από ήχους και λέξεις και εικόνες, αλλά τρόπος ζωής. «Η πραγμάτωση της ποιήσεως γίνεται στο πεδίο της ζωής», επιμένει ο Τριστάν Τζαρά. Για τους Σουρεαλιστές η ποίηση υπάρχει πριν απ' όλα, υπάρχει στις σκοτεινές γωνιές των μεγαλυπόλεων, σαλεύει στο μυαλό του τρελού και του παιδιού, είναι ένα συναίσθημα, μια ποιότητα των πραγμάτων, ένας όρος της υπάρξεως. Από το 1929 και μετά, οι Σουρεαλιστές, πιστεύοντας ότι σκοπός τους οφείλει να είναι η εναντίωση σ' ένα αντιποιοητικό, οικονομοκρατούμενο και βάναυσα μιλιταριστικό καθεστώς πραγμάτων, θα θέσουν την Ποίηση στην Υπηρεσία της Επανάστασης. Δυστυχώς, για αρκετούς από τους πιο δραστήριους

Σουρεαλιστές, η επανάσταση ήταν ένα συνώνυμο του σταλινισμού, με αποτέλεσμα νεαροί σοφοί σαν τον Τζαρά και τον Αραγκόν να γίνουν υμνητές της πιο σκληρής αστυνομίας του κόσμου. Οι υπόλοιποι παρασύρθηκαν από ένα είδος μυστικισμού που οδηγούσε σε λαβυρίθους και ομίχλες απ' όπου βγήκαν (όσοι βγήκαν) εξαντλημένοι και ανήμποροι πια να ξαναβρούν τη χαμένη τους αίγλη.

Έτσι, μέσα στο μεταπολεμικό «καταναλώστε περισσότερο» του σύγχρονου Μολώχ, μέσα σ' έναν αλλοτριωτικό κόσμο και μιαν αλλοτριωμένη οικονομία όπου ο καθένας είναι υποχρεωμένος να δουλεύει για τα προς το ζην, χάνοντας το ίδιο το ζην, οι Σουρεαλιστές βρέθηκαν αφοπλισμένοι, ανίκανοι να παρέμβουν και να συνεπάρουν μια κατακερματισμένη νεότητα. Είτε προπαγάνδιζαν ανοιχτά υπέρ του σταλινισμού είτε ξεπουλούσαν το παρελθόν τους στους αμερικανούς τραπεζίτες είτε γίνονταν οι γελωτοποιοί του Φράνκο είτε χάνονταν σ' ένα απατηλό όνειρο. Υπήρχαν κι άλλοι Σουρεαλιστές. Εκείνοι που προσχώρησαν στον τροτσισμό, εκείνοι που θα ανακαλύψουν πάλι τον Φουριέ και τους ουτοπιστές, εκείνοι που θα γίνουν ενεργά μέλη της Αναρχικής Ομοσπονδίας. Η αντίληψή τους για την επανάσταση συνοψίζεται σ' αυτά τα λόγια του Τρότσκι: «Η δημιουργική σύνθεση του συνειδητού με το ασυνείδητο είναι αυτό που συνήθως λέμε έμπνευση. Η επανάσταση είναι μια στιγμή εμπνεύσεως οιστρηλατούμενη μέσα στην ιστορία». Αυτός θα είναι ο *Επαναστατικός Σουρεαλισμός* στο μεταπόλεμο, διεσπαρμένος σε πάμπολλες μικροομάδες, που, ανάμεσα σε μερικές άλλες, ενεργοποιούνται, διαλύονται και ανασυντίθενται προσπαθώντας να αρθρώσουν μια τεκμηριωμένη θεωρητική κριτική.

Βέβαια, τη σκληρή μονοπωλούν οι χριστιανοδημοκράτες και οι αιώνιοι (δήθεν) εχθροί και (όντως) σύμμαχοί τους, οι

σοσιαλδημοκράτες. Τα χρόνια μετά τον πόλεμο είναι ο μικροαστισμός που βασιλεύει και κυβερνά. Τα σπαραγμένα οράματα καταφεύγουν στα υπόγεια καφενεία, στα σοκάκια της ερήμωσης, στο (λεγόμενο) περιθώριο. Και οι Σουρεαλιστές, αγκυρωμένοι στην παράδοση της ακραίας πρωτοπορίας της δεκαετίας του '20, δεν θα καταφέρνουν πάντα να ξεφεύγουν από την εσωτερική δυναμική τους και οι ενέργειές τους μοιάζουν, όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Ζαν-Λουί Μπρο, «με μια περιστρεφόμενη πόρτα που συνεχίζει να στρέφεται στο κενό, αφού έχει περάσει κάποιος στο μεταξύ».

Εκείνο που θα είναι σημαντικό εντοπίζεται στην έμμεση επιρροή που άσκησαν οι σουρεαλιστικές κατακτήσεις σε μια γενιά εφήβων, που ανέλαβαν να ανανεώσουν το πρόταγμα των ιστορικών πρωτοποριών, δηλαδή να επιτεθούν στον κόσμο που αντιμετώπισαν ήδη από τα χρόνια του πολέμου, και ο οποίος (κόσμος) συνέχιζε, με ορισμένες παραλλαγές, να υφίσταται και σε όλη την γκρίζα εποχή που ανοιγόταν μπροστά τους. Αυτοί οι έφηβοι –η πρώτη μεταπολεμική γενιά– ήταν, όπως έγραψαν οι Kanters και Sigaux, «παιδιά ή έφηβοι όταν οι συνειδήσεις ήταν ρευστές, όταν το ψέμα και η δολιότητα είχαν σοβαρά κίνητρα, όταν φαινόταν σωστό να πυροβολήσει κανείς πισώπλατα κάποιον, όταν η ανθρώπινη ζωή δεν άξιζε και πολύ· τα πρώτα τους τσιγάρα ήταν διπλά παράνομα γιατί τα αγόρασαν στη μαύρη· ίσως η πρώτη φορά ήταν στην αγκαλιά μιας κοπέλας που μόλις είχε δοθεί σ' ένα στρατιώτη του εχθρού· η συνείδησή τους ξύπνησε την ώρα της νυχτερινής συσκότισης... Είναι τα παιδιά της νύχτας, τα αμαρτωλά πνεύματα μιας κάποιας νύχτας της συνειδήσεως». Αυτά τα «παιδιά της νύχτας» θα εμπνευσθούν απ' το Νταντά και τον Σουρεαλισμό, πολύ περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο. Κι έτσι λειτούργησε ο Σουρεαλισμός στον

Μεταπόλεμο, σαν μια πηγή έμπνευσης, σαν προτροπή για τη συνέχιση ενός έργου που οι ίδιοι οι Σουρεαλιστές ήσαν πια ανίκανοι να αναλάβουν. Έτσι τη σκυτάλη πήραν οι άνθρωποι της *Cobra*, οι νεαροί οπαδοί του *Λεττριστικού Κινήματος*, και στη συνέχεια, οι τολμητίες της *Λεττριστικής Διεθνούς*.